

УДК 339.727.22.

М.Є. Федевич, О.О. Пшик

Національний університет “Львівська політехніка”

РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ ПРАВОВОГО АСПЕКТУ ЗАЛУЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ В ЕКОНОМІКУ УКРАЇНИ

© Федевич М.Є, Пшик О.О., 2003

Досліджено законодавчу базу України щодо інвестиційної політики. Проаналізовано правовий аспект залучення іноземних інвестицій в економіку України. Висвітлені проблеми, які перешкоджають іноземному інвестуванню.

It was research Ukraine's law about investments and analysed problems of the einlisting foreing investment in the Ukrainian economy. The impediments of the foreing investments has been considered.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Підприємства з іноземними інвестиціями стали помітним явищем в Україні. З початку 1990 р. створюються СП різних форм власності. У 1992 р. кількість підприємств у 7 разів перевищує рівень 1990 р., а в 1994 р. – у 2,6 раза рівень 1992 р. Статистичні дані за 1994 р. і 1997 р. показують, що кількість СП з іноземними інвестиціями зростає утричі: з 2123 до 6247. Таке саме співвідношення зростання залученого капіталу [1, с.17]. На сьогоднішній день потреба в інвестиціях для структурної перебудови української економіки зростає. Цікаво відзначити, що валові інвестиції в основний капітал за 1994 – 2001 роки в Україні становили 47 млрд. доларів США.

Розгляд ситуації, що складається у виробничій сфері світової економіки, показує, що з послабленням міждержавних бар'єрів все більш важливим чинником розвитку промислових фірм стають зовнішньоекономічні операції, в тому числі і іноземне інвестування. Особливого розвитку цей вид зовнішньоекономічних операцій набув у формі прямих приватних інвестицій, які вже наприкінці 70-х років ХХ століття стали провідним методом приватної підприємницької діяльності. Переваги, які мають прямі іноземні інвестиції (ПІІ) для країни-реципієнтів, обумовили неабияку конкуренцію між ними на світовому ринку капіталів. Відомо, що надходження приватних іноземних прямих інвестицій в країну з перехідною економікою частково компенсує дефіцит внутрішніх джерел інвестування. Воно дає змогу в деяких обсягах отримувати устаткування і технології без зростання зовнішньої державної заборгованості, збільшувати зайнятість населення та надходження до бюджету.

Світовий досвід показує, що коли надходження приватного іноземного капіталу недостатньо регулюється державою, то воно не сприятиме вирішенню галузевих та регіональних структурних проблем в руслі визначених нею пріоритетів. Тому, практично в усьому світі іноземне інвестування в тій чи іншій формі регламентується. І хоча в багатьох країнах (в тому числі і в Україні) для закордонного капіталу встановлюється національний режим, держава регулює його залучення, заохочуючи його інвестування в одній галузі економіки та обмежуючи в іншій, шляхом застосування антимонопольного законодавства, створення СЕЗ тощо.

Проте зростання кількості СП та ПІІ у цьому випадку не спричинило зростання їх ролі в економіці України. Тому, постановкою проблеми та її зв'язок із важливими науковими та

практичними завданнями є те, що рівень інвестицій в економіку України не тільки недостатній, але й має постійну тенденцію до подальшого зменшення [2, с.7], що пояснюється насамперед недосконалим законодавством з цього питання.

Законодавство України про іноземні інвестиції еволюціонувало у напрямку від адміністративно-командної системи до ринкової економіки. У Постанові Верховної Ради “Про проголошення незалежності України” від 24 серпня 1991 р. вказано, що “...з моменту проголошення незалежності діючими на території України є тільки її Конституція, закони, постанови Уряду та інші акти законодавства республіки” [3, с. 502]. В Україні на той час не було спеціального законодавства про іноземні інвестиції, тому – це одна з невіршених раніше частин загальної проблеми. Відповідно гостро постала потреба в законі, який би регламентував державно-правові гарантії захисту іноземних інвестицій в економіку України.

Аналіз досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення цієї проблеми. Аналізуючи останні дослідження та публікації, в яких започатковано вирішення цієї проблеми, варто зазначити, що першим українським законом, що певною мірою регулював захист саме іноземних інвестицій, був Закон “Про захист іноземних інвестицій в Україні”, прийнятий ВР 10 вересня 1991 р. Він містив лише 7 статей і по суті надавав іноземним інвесторам лише гарантії у разі реквізиції іноземних інвестицій, а також гарантував репатріацію їхніх прибутків та реінвестування цих прибутків на території України [4, с. 616].

Закон України “Про інвестиційну діяльність” від 18 вересня 1991 р. [5, с. 646] запровадив загальні поняття інвестиційної діяльності, суб’єктів та об’єктів інвестиційної діяльності, визначив загальний юридичний статус інвестора. Було встановлено, що особливості здійснення інвестиційної діяльності на території України іноземними інвесторами визначаються її спеціальним законодавством.

Наступним етапом розвитку законодавства про інвестиції став Закон України “Про іноземні інвестиції” від 13.03.1992 р., який вступив в дію 31 березня 1992 р. Цей закон вперше в історії вітчизняного законотворення закладав правові основи здійснення безпосереднього іноземного інвестування, надавав іноземному інвестору широке коло прав та преференцій для якнайповнішого залучення в Україну іноземних фінансових коштів, обладнання, технологій [6, с. 357].

Але наступним кроком, який спричинив нехтування принципом правової стабільності держави-реципієнта, було прийняття Урядом 20 травня 1993 р. Декрету “Про режим іноземного інвестування” (№55-93). Ним зупинялась чинність Закону України “Про іноземні інвестиції”, який діяв тільки близько 1,5 року [7, с. 158].

Декретом встановлювались правила, згідно з якими всі підприємства з іноземними інвестиціями (як за участю українського капіталу, так і ті, що повністю належали іноземним інвесторам) одержували 5-річні податкові канікули тільки за умови внесення іноземним інвестором не менше ніж 50 тис. доларів США майном або 500 тис. доларів США грошима. Причому, зазначені суми не могли становити менше 20 % статутного фонду підприємства.

В Україні порядок державного регулювання інвестиційної діяльності та іноземного інвестування, як її складової частини, викладено у Концепції регулювання інвестиційної діяльності в умовах ринкової трансформації економіки, затвердженій постановою Кабінету Міністрів України від 01.06.1995 р. № 384, де іноземні інвестиції згадуються поряд з іншими джерелами інвестування. Як наголошується у зазначеній Концепції, обмежені

бюджетні фінансові ресурси не дають змоги забезпечити структурні зміни в галузях економіки, необхідні для задоволення потреб держави. Незважаючи на те, що ця Концепція була прийнята у 1995 році, проблема обмеженості національних бюджетних ресурсів існує і сьогодні. За цією Концепцією державна інвестиційна підтримка надається переважно для розвитку пріоритетних напрямків в економіці, якими є: паливно-енергетичний комплекс, соціальне забезпечення, агропромисловий комплекс, енерго- та ресурсозберігаючі технології, розширення обсягів виробництва товарів широкого вжитку тощо [8, с. 27].

Прийняття ВР 19 березня 1996 р. одноіменного Закону України “Про режим іноземного інвестування” підтвердило думку бізнесових кіл світу про нестабільність правового середовища іноземних інвестицій в Україні. Цим законом було остаточно визнано, що втратили чинність як закон від 13 березня 1992 р., так і Декрет від 20 травня 1993 р. Крім того, закон одночасно позбавив підприємства з іноземними інвестиціями всіх пільг, які надавалися їм відповідно до цих законодавчих актів про іноземні інвестиції.

Сьогодні серед основних законів, що становлять правові підвалини здійснення іноземних інвестицій в Україні, є вищезазвані Закони України “Про режим іноземного інвестування” від 19 березня 1996 р. і “Про інвестиційну діяльність” від 18 вересня 1991 р. Основною юридичною ознакою цих законів є встановлення сьогодні для іноземних інвесторів національного правового режиму бізнесової діяльності на території України, тобто такого режиму, який не передбачає будь-яких спеціальних заохочувальних пільг для підприємств з іноземними інвестиціями. 6 липня 1999 р. була прийнята Постанова ВР “Про внесення змін до Постанови ВР України “Про порядок введення в дію Закону України “Про режим іноземного інвестування””. За цією Постановою до іноземних інвестицій, що були здійснені до набрання чинності Закону України від 13 березня 1992 р. “Про іноземні інвестиції”, застосовуються державні гарантії, встановлені чинним на той час законодавством.

Основними засобами державного регулювання іноземних приватних інвестицій є економічні та адміністративні. Головним економічним важелем регулювання інвестиційного процесу є оподаткування. Серед адміністративних засобів – реєстрація чи, точніше, відмова у реєстрації є небажаними з точки зору національних інтересів іноземним інвестиціям, які не можуть отримати право на своє здійснення в конкретній галузі, регіоні або взагалі в країні.

Законодавством України вводиться обмеження у вигляді максимальної частки іноземних інвестицій у статутних фондах багатьох юридичних осіб, серед яких:

- страховики – не більше 49 % (Закон України "Про страхування");
- організації-розповсюджувачі видавничої продукції – не більше 30 % (Закон України "Про видавничу справу");
- підприємства зв'язку – не більше 49 % та мовлення – не більше 30 % (Закон України "Про зв'язок");
- телерадіоорганізації – не більше 30 % (Закон України "Про телебачення і радіомовлення").

В іншому разі їх створення і діяльність забороняються.

Важливе значення для практичного застосування норм Постанови ВР від 6 липня 1999 р. має прийняття 21 травня 1999 р. Верховною Радою Закону “Про внесення змін до статті 19 Закону України “Про інвестиційну діяльність””. Закон ввів у правовий простір такі актуальні сьогодні терміни, як “захист інвестицій” і “державні гарантії захисту інвестицій”.

Невирішені частини загальної проблеми. В нашій державі існує проблема недостатнього залучення іноземного капіталу. Однією з проблем, яка не була вирішена раніше, є втручання держави у регулювання іноземних інвестицій. Недосконале законодавство щодо іноземного інвестування, постійні його зміни залишаються невирішеним питанням. Перепоною у вирішенні цієї проблеми як раніше, так і сьогодні, є наявність великої кількості “тіньових капіталів”. Світовий досвід свідчить, що країни з перехідними економіками не в змозі вийти з економічної кризи без залучення іноземних інвестицій, тому що, залучаючи підприємницький, державний та змішаний капітал до своєї економіки, вони отримують доступ до сучасних технологій, методів управління тощо. Крім того, іноземні інвестиції сприяють заходам макроекономічної стабілізації. Важкий економічний стан, що склався в Україні з перших кроків її існування як незалежної держави, примусив країну також звернутися по допомогу до зовнішніх джерел інвестування своєї економіки.

Однак відомо, що інтереси іноземних інвесторів майже ніколи не збігаються із загальнонаціональними інтересами країни-реципієнта інвестицій, і за ступенем їх збігу іноземних інвесторів поділяють на добросовісних, недобросовісних та псевдоінвесторів. Добросовісність визначають таким веденням інвестором справи, яке разом із забезпеченням йому прийнятної доходу зміцнювало б також економіку сторони, що приймає іноземний капітал. Тому головним завданням для України при залученні конче необхідних для структурної перебудови економіки держави іноземних інвестицій є створення таких умов щодо іноземного інвестування, які б при гарантуванні засад економічної безпеки держави одночасно забезпечували максимальне зближення інтересів держави з інтересами іноземних інвесторів.

Цілі статті. Отже, основними цілями цієї роботи є аналіз законодавчої бази України про інвестиційну політику як фундаменту усієї загальноекономічної політики держави. Державне регулювання іноземного інвестування як один із видів соціального управління є важливим видом діяльності органів державної влади з ефективного залучення та раціонального застосування іноземних інвестицій і визначається показниками економічного та соціального розвитку держави. Державне регулювання інвестиційної діяльності в Україні включає управління іноземними інвестиціями, а також регулювання умов інвестиційної діяльності і контроль за її здійсненням усіма інвесторами та її учасниками. Іноземні інвестиції є провідником сучасних технологій виробництва та управління, своєрідною “перепусткою” на світові ринки товарів та капіталів, уможливаючи при цьому компенсувати дефіцит національних грошових коштів. Основними завданнями аналізу правового аспекту залучення інвестицій є виявлення особливостей державного законодавчого регулювання діяльності іноземних інвесторів на території України. Адже поряд із Законом України „Про режим іноземного інвестування” від 19.03.96 р. № 93, Законом України „Про інвестиційну діяльність” від 18.09.91 № 1560 та Законом України „Про захист іноземних інвестицій” від 10.09.91 р. № 1540а, вони повинні враховувати також положення багатьох міжгалузевих законів та підзаконних нормативних актів. Це Закони України „Про зовнішньоекономічну діяльність”, „Про підприємництво”, „Про власність”, „Про господарські товариства”, „Про банки і банківську діяльність” тощо.

Основний матеріал дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Проведений аналіз законодавчої бази щодо іноземного інвестування показав, що з прийняттям Декрету від 20.05.1993р. №55–93 Україна дала привід бізнесовим колам світу зробити висновок, що правовий режим іноземного інвестування в Україні може змінюватися, причому змінюватися у напрямку його погіршення, а, отже, правове середовище іноземних інвестицій в Україні не є стабільним. Крім того, українське законодавство, яке безпосередньо регулює іноземні інвестиції в Україні, характеризується конфліктністю і суперечливістю між нормами права, що покладені в його основу, та між нормативно-правовими актами різних рівнів, юридичною неврегульованістю і заплутаністю найважливіших інвестиційних питань. Через це у рейтингу світового співтовариства Україна належить до країн із підвищеним рівнем політичних та економічних ризиків. На створення такого іміджу держави особливо вплинула політична нестабільність, часті зміни в керівництві усіх гілок влади, недостатній рівень законодавчої бази, а також її недосконалість і нестабільність.

На сьогодні не існує пільг для іноземних інвесторів зі сплати податків, як це було на початку 90-х років, оскільки практика довела, що запровадження пільг зі сплати податку на прибуток призвело до вивезення українських капіталів за кордон з подальшим їх ввезенням у вигляді іноземних (з так званих офшорних зон, зокрема Кіпру). Крім того, звільнення від оподаткування тільки іноземного капіталу дискримінує внутрішніх інвесторів.

Практично в усіх країнах світу процес залучення іноземних інвестицій в тій чи іншій формі регламентується. Створюючи сприятливі умови для залучення іноземного капіталу, оголошуючи про національний режим для нього, – їхній приплив заохочують в одній галузі виробництва та обмежують в іншій. Очевидно, що для кожної з країн-донорів, які є основними експортерами капіталів в українську економіку, держава повинна напрацьовувати та проводити цілеспрямовану політику щодо залучення іноземних інвестицій, яка має базуватися на принципах загальнодержавних пріоритетів щодо іноземного інвестування та на концептуальному визначенні галузей економіки України, їх провідних підприємств, набуття контролю над якими з боку іноземного капіталу загрожуватиме економічній безпеці держави.

Така позиція дасть можливість Україні побудувати свою систему захисту від дій недобросовісних іноземних інвесторів та впливу негативних явищ, що супроводжують процес будь-якого іноземного інвестування, та систему заохочення з метою стимулювання іноземних інвесторів до інвестування в українську економіку за пріоритетними напрямками. Ці системи повинні включати відповідні заходи на рівні законодавчої та виконавчої влади. На законодавчому рівні мають бути вирішені питання щодо заборон та обмежень, які стосуються діяльності будь-якого іноземного інвестора на території України. На рівні виконавчої влади – прийняті конкретні рішення щодо умов діяльності на українському ринку капіталів кожного з іноземних інвесторів з урахуванням визначених для кожного з них пріоритетів інвестування та діючих міждержавних і міжгалузевих угод тощо.

Ціллю цього аналізу є виявлення специфіки державного регулювання, яка полягає в тому, що функції з його здійснення розподілені між кількома центральними органами виконавчої влади як функціональної, так і галузевої компетенції. Це зумовлено міжгалузевим характером цього об'єкта державного регулювання. Органами державного управління

загальної компетенції, до функцій яких відноситься управління іноземним інвестуванням в Україні, є Кабінет Міністрів та місцеві державні адміністрації.

Враховуючи досвід інших держав було б також доцільно розробити і затвердити в законодавчому порядку перелік галузей і сфер діяльності, закритих для іноземного інвестування, повністю, а також частково. Ця доцільність продиктована поширенням приватизаційних процесів, зростанням обсягів іноземного інвестування, а також розпорошеністю різних заборон та обмежень щодо іноземного інвестування по багатьох законодавчих актах України, що створює передумови виникнення негативного інвестиційного клімату країни, через що рівень привабливості економіки України для іноземних інвесторів є досить низький. При можливому формуванні такого переліку в Україні необхідно врахувати такі чинники:

- галузеві та регіональні пріоритети держави щодо розвитку її економіки, які мають бути визначені на основі ретельного аналізу конкурентоспроможності кожної з галузей;
- потенційні джерела (внутрішні та зовнішні) фінансування галузей економіки;
- необхідні і достатні обмеження щодо надходження іноземного капіталу в економіку;
- дотримання правил міжнародного інвестування, розроблених Комісією ООН під егідою МВФ та МБРР, головною метою яких є: забезпечення максимальної свободи міжнародного руху капіталу, лібералізація національних ринків капіталу.

Говорячи про захист української економіки у зв'язку із залученням іноземних інвестицій, варто мати на увазі не її захист від іноземних інвестицій, які конче необхідні, а доцільно вести розмову про нейтралізацію негативних ефектів неминучого процесу, про забезпечення інвестиційного механізму системою безпеки.

Висновки. Отже, з цього дослідження можна зробити висновок, що на сьогодні в Україні не створено задовільних політичних, економічних, організаційних та правових умов для залучення інвестицій у потрібних обсягах та формах, внаслідок чого надходження іноземного капіталу в грошовій формі не задовольняє потреб народного господарства. Велика невідпрацьованість та нерегульованість у правовій сфері заважає залученню іноземного капіталу.

Внаслідок наявних деформацій у галузевих структурах виробництва залучені інвестиції використовуються не за своїм призначення: замість становлення виробничої сфери в регіонах кошти працюють на "внутрішню" торгівлю.

Сьогодні в нашій державі існує проблема недостатнього використання інвестиційного потенціалу, яка пов'язана із політичною нестабільністю, надмірним втручанням держави у регулювання іноземних інвестицій, відсутністю в Україні єдиного центрального органу з питань державного управління іноземним інвестуванням, недостатнім розвитком малого та середнього підприємництва, наявністю великої кількості "тіньових капіталів".

В той самий час пряме іноземне інвестування для економіки в цілому матиме тільки позитивні наслідки. За допомогою іноземних інвестицій реалізується можливість модернізації виробничої бази, створення нових робочих місць, розвитку важливих галузей економіки тощо. При цьому заощаджуються національні бюджетні кошти, які можна спрямувати на інші важливі сфери економіки.

Отже, напрямки інвестиційної політики України необхідно переглянути та розробити єдину чітку стратегію залучення іноземних інвестицій, оскільки залучення іноземних інвестицій з метою вкладення грошей в економіку держави є основною органічною частиною інвестиційної політики будь-якої країни.

1. Рум'янцев А., Ніколаєва С. *Управління залученими інвестиціями при створенні СП в Україні // Банківська справа.* – 1999. – № 2. – С. 17–20. 2. Лукінов І. *Інвестиційна активність в економічному оновленні та зростанні // Економіка України.* – 1997. – № 8. – С. 1–8. 3. *Відомості Верховної Ради України.* – 1991. – № 38. – С. 502. 4. *Відомості Верховної Ради України.* – 1991. – № 46. – С. 616. 5. *Відомості Верховної Ради України.* – 1991. – № 47. – С. 646. 6. *Відомості Верховної Ради України.* – 1992. – № 26. – С. 357. 7. *Зібрання постанов уряду України.* – 1993. – № 8. – С. 158. 8. Третьякова М. *Механізм державного регулювання іноземного інвестування в Україні. Наскільки він досконалий? // Економіка, фінанси і право.* – 2002. – № 8. – С. 26–29.

УДК 338.4

В.А. Фльорко

Національний університет “Львівська політехніка”

МОДЕЛЬ ОЦІНКИ ІНВЕСТИЦІЙНИХ РИЗИКІВ І УПРАВЛІННЯ НИМИ

© Фльорко В.А., 2003

На підставі огляду літературних джерел і проведених досліджень запропоновано методіку оцінки рівня ризику неточної оцінки інвестиційної привабливості підприємства і розроблено модель управління цим ризиком.

In article on the grounds of checkup of the literary sources and called on studies is offered methods of the risk level estimation of the inexact estimation to investment attractiveness of the enterprise and is designed model of this risk management.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Проведені дослідження показали, що серед ризиків, яких зазнають інвестори, варто окремо виділяти ризик неточної оцінки інвестиційної привабливості підприємства. На підставі огляду літературних джерел і аналізу класифікацій методів управління інвестиційними ризиками зроблено висновок про те, що в управлінні інвестиційними ризиками використовуються три методи: метод страхування, метод зниження ризику і метод ліквідації ризику. Використання кожного з методів передбачає застосування низки заходів для впливу на рівень інвестиційних ризиків. Проте, сутнісні ознаки ризику неточної оцінки інвестиційної привабливості підприємства не дають можливості ефективно їх використовувати для оцінки і управління цим ризиком. Актуальним завданням є розробити підходи до оцінки і управління ризиком неточної оцінки інвестиційної привабливості підприємства.